

Xerocomus parasiticus (Bull. ex Fr.) Quél. na Dolnym Śląsku

Xerocomus parasiticus (Bull. ex Fr.) Quél. in Lower Silesia

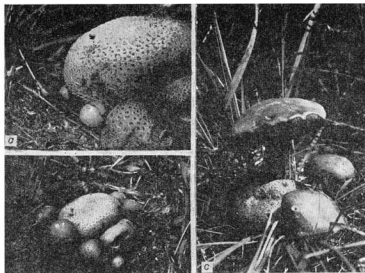
JÓZEF KRAWCZYŻYŃ

Xerocomus parasiticus (Bull. ex Fr.) Quél., ze względu na swoją biologię, jest jednym z bardziej interesujących grzybów kapeluszowych naszej mikoflory. W przeciwieństwie do wszystkich innych borowikowych nie tworzy związków mikoryzowych, lecz pasożytuje na owocnikach *Scleroderma aurantium* (L.) ex Pers. i *Scleroderma verrucosum* Pers.

Grzyb ten był przedmiotem tylko nielicznych badań. Jeden z badaczy, K a v i n a (1935), twierdzi, że pasożytnictwo to uwidacznia się w okresie wytwarzania i wzrostu owocników. Początkowo grzybnie *X. parasiticus* i *Scleroderma* sp. rosną obok siebie i niezależnie od siebie wytwarzają owocniki. Dopiero później strzępki *X. parasiticus* wnikają poprzez perydium w głąb grzybni owocnika *Scleroderma* sp., nie tworząc przy tym ssawek. Opanowane w ten sposób owocniki osiągają mniejsze rozmiary a ich wnętrze jest poprzerastane strzępkami pasożyta i częściowo niszczone.

Xerocomus parasiticus znany jest ze wszystkich krajów Europy, z Północnej Ameryki i Północnej Afryki (S k i r g i e ł ł o 1960). W Polsce grzyb ten jest gatunkiem znanym dotychczas z nielicznych stanowisk, których zestawienie znajdujemy w pracy S k i r g i e ł ł o (1965). Uzupełnienie wniósł S a ł a t a (1967). Z obszaru Polski stwierdzone są ponadto stanowiska z Prośna koło Morąga (S k i r g i e ł ł o 1960) i z nadleśnictwa Zielonka w pow. Oborniki (Z a l e s k i, D o m a ń s k i, W o j c i e c h o w s k i 1948). K a l l e n b a c h (1926) wspomina także o występowaniu tego grzyba w miejscowości Wussina (Łużyce Górne). Obecnie chciałbym wzbogacić listę stanowisk.

W końcu września 1966 roku, w odległości ok. 0,5 km od Bychowa k. Zmigrodu w pow. Milicz, znaleziono ok. 15 okazów *Xerocomus parasiticus*. Wyrastały one z owocników *Scleroderma aurantium* (L.) ex Pers. rozwijających się na małej, jasnej polance w około 40—50-letnim lesie mieszanym złożonym z *Quercus robur*, *Betula verrucosa*, *Pinus silvestris* i *Frangula alnus*. Gleba była tam piaszczysta o pH 5 i o niskiej zawartości fosforu i potasu. W lesie tym tęgoskóry rosły w znacznej ilości,

Ryc. 1. *Xerocomus parasiticus* (Bull. ex Fr.) Quél. pasożytujący na *Scleroderma aurantium* (L.) ex Pers.

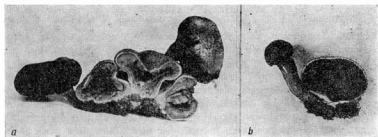
a — dojrzałe owocniki *S. aurantium* (L.) Pers. z rozwijającymi się owocnikami *X. parasiticus* (Bull. ex Fr.) Quél. (26.VII.1967); b — ta sama grupa owocników po kilku dniach; nieco wyrosnięte owocniki *X. parasiticus* i nieznacznie spłaszczone owocniki *S. aurantium*; c — dojrzałe owocniki *X. parasiticus* i częściowo wklęsnięty *Scleroderma aurantium*

Xerocomus parasiticus (Bull. ex Fr.) Quél. parasite of *Scleroderma aurantium* (L.) ex Pers.

a — mature fruit bodies of *S. aurantium* (L.) ex Pers. with developing fruit bodies of *X. parasiticus* (Bull. ex Fr.) Quél. (26.VII.1967); b — the same group of the fruit bodies a few days later; the fruit bodies of *X. parasiticus* are fully developed and those of *S. aurantium* begin to collapse; c — mature fruit bodies of *X. parasiticus* and partially collapsed fruit bodies of *S. aurantium*

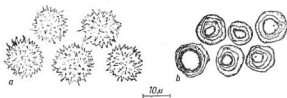
Ilecz owocniki pasożyta znajdowano tylko na niewielkiej powierzchni (ok. 60 m²) porośniętej przez brzozę i kruszynę (w runie panowała *Molinia coerulea*). Wśród sąsiadujących z polaną płatów *Vaccinium myrtillus* rosła tylko jedna grupa owocników. Znalezione owocniki osiągały średnio wysokość ok. 5—7 cm oraz średnicę kapeluszy ok. 6—7,5 cm, a ich cechy morfologiczne i anatomiczne odpowiadały opisowi Kallenbacha (1926).

W roku 1967 pierwsze okazy *Xerocomus parasiticus* zauważono 26 lipca na grupie trzech owocników *Scleroderma aurantium* liczących ok. 10 dni. (Ryc. 1 a i b). W ciągu następnych dni aż do końca sierpnia

Ryc. 2. Komora w owocnikach *Scleroderma aurantium* spowodowana pasożytowaniem *Xeroconomus parasiticus*
w początkowym stadium (b) — w końcowym stadium (a)

Loculus in the fruit bodies of *Scleroderma aurantium* produced by *X. parasiticus*
in its early stage (b) — in the final stage (a)

Ryc. 3. Zarodniki *Scleroderma aurantium*
a — ze zdrowych owocników, b — z zarażonych przez *X. parasiticus*

Basidiospores of *Scleroderma aurantium*
a — from healthy fruit bodies, b — from fruit bodies infected by *X. parasiticus*

u podstawy wielu nowych owocników *Scleroderma* pojawiały się ciągle młode podgrzybki po 5—15 na jednym owocniku z tym, że pełne wymiary i zdolność do wytwarzania zarodników osiągało tylko 2—5 okazów (ryc. 1 c), zaś wzrost pozostałych zahamowany był już przy wysokości 2—7 mm. W jednym wypadku u podstawy trzech rosnących razem tęgosków naliczono około 80 zawiązków pasożyta o wielkości 1—5 mm. Niektóre grupki tęgosków i podgrzybków rosły na silnie zmurszałych pniach lub w kobiercu *Polytrichum* sp.

Owocniki pasożytów pojawiały się zwykle na żywicielach dojrzałych. We wczesnym stadium wzrostu podgrzybków nie stwierdzono istotnych

różnic w wyglądzie zewnętrznym tęgosków zarażonych i zdrowych. Później jednak, gdy podgrzybki osiągały wysokość ok. 2—3 cm, owocniki ich żywiciela przestawały rosnąć, brązowiały i spłaszczyły się, a następnie, w miarę rozwoju pasożytów wierzchołki ich ulegały wklęśnięciu i zmarszczeniu, a w ich wnętrzu pojawiała się stopniowo powiększająca się pusta przestrzeń (ryc. 2). W dwu wypadkach zaobserwowano, że ściany tej komory pokrywała brązowozielonkawa grzybnia. Podobnie puste owocniki tęgosków obserwował już Kavina (1935). Wprawdzie uważa on, że pasożytowanie grzybni *Xerocomus parasiticus* nie przeszkadza tęgoskom w tworzeniu normalnych zarodników, lecz moje obserwacje nie są zgodne z tym poglądem. Stwierdzono, że wszystkie tęgoskóry opalone przez *Xerocomus parasiticus* wytwarzały zarodniki anormalne i o często nieregularnych kształtach (ryc. 3). Nasuwa się przypuszczenie, że zarodniki z chorych owocników tęgoskóra są w ogóle niezdolne do tworzenia strzępek rostkowych. Sprawa ta będzie przedmiotem przyszłych badań.

Serdecznie dziękuję kierownikowi Zakładu Mikologii WSR we Wrocławiu, doc. dr. Andrzejowi Nespiakowi za pomoc w opracowaniu niniejszej notatki.

Katedra Anatomii i Cytologii Roślin
Uniwersytetu Wrocławskiego
Wrocław, ul. Kanonia 6/8

SUMMARY

The first site of *Xerocomus parasiticus* (Bull. ex Fr.) Quél., parasite of *Scleroderma curantium* (L.) ex Pers., in Lower Silesia is described. The fungi were found on an open space in an oak forest among *Molinia coerulea*. The parasite became visible on the fruit bodies of *Scleroderma* when the latter were attaining maturity. The infected fruit bodies of *Scleroderma* ended their development sooner than normal ones and produced abnormal basidiospores.

LITERATURA

- Kallenbach F., 1926—38, Die Röhrlinge (Die Pilze Mitteleuropas) I, Leipzig.
Kavina K., 1935, Příspěvek k histologii a biologii *Boletus parasiticus* Bull., Rozprawy II tř. Čes. Akad., čís. 23:1—16.
Salata B., 1967, Nowe stanowiska kilku rzadszych gatunków grzybów w województwie lubelskim, Acta Mycol. 3:189—190.
Skirgiello A., 1960, Grzyby — borowikowe (*Boletales*), Warszawa.
Skirgiello A., 1965, Materiały do poznania rozmieszczenia geograficznego grzybów wyższych w Europie I. *Xerocomus parasiticus* (Bull. ex Fr.) Quél. i *Pycnoporus cinnabarinus* (Jacq. ex Fr.) Karst. w Polsce, Acta Mycol. 1:23—26.
Zaleski K., Domański St., Wojciechowski E., 1948, Grzyby Państwowego Nadleśnictwa Zielonka zebrane w latach 1946 i 1947, Acta Soc. Bot. Pol. 19 (1): 101—143.